

İSLAM MEDENİYETİNİN TEMELLERİ VE TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

FOUNDATIONS OF ISLAMIC CIVILIZATION AND PROCESSES OF HISTORICAL DEVELOPMENT

ОСНОВЫ ИСЛАМСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ И ПРОЦЕССЫ ИСТОРИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Vesile ŞEMŞEK*

ÖZ

İslam Medeniyeti, bu dini kabul etmiş milletlerin, İslam'ın etkisi altında kalarak meydana getirdikleri medeniyetin ortak tanımıdır. Bu kavram, Müslümanlığı kabul etmiş milletlerin tarihinde ayrı ayrı incelenemeyeceği gibi başlı başına tek bir medeniyet olarak da incelenemez. Çünkü, bir İslam dini vardır, fakat bağımsız bir İslam medeniyeti yoktur. Bu da İslam'ın bir milletin dini olmaması, bütün insanlığa göğüs açan bir din olmasındandır. Bu sebeple İslam medeniyeti demek, Arap - Türk - İran medeniyetleri demektir. İslam medeniyeti içinde bulunan topluluklara ve devlet düzenine yeni kurallar getirerek, her sanat ve yönetim şekli, bu medeniyetin içinde genelleşmiş ve toplu olarak İslam medeniyetini ifade eder olmuştur. Bu arada çeşitli sanat kollarında ilerlemeler olmuş resim ve heykeltıraşlığın İslam'da yasak olmasına ve hiç bir gelişme kazanamamasına karşılık, mimarlık alanında çok büyük ilerlemeler kazanılmıştır. İslam medeniyeti, bilim alanında da, Türk, Arap ve Acem bilim adamlarının aracılığı ile büyük gelişmeler kazanmış, Ortaçağ boyunca Avrupa ve Asya ülkelerinde iz bırakan bilim adamlarının yetişmesine yol açmıştır. Bu güne kadar ve daha önceleri, İslam medeniyetini üzerine birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı sadece belli bir alana yönelik olduğu gibi, bazıları genel olarak "İslam medeniyeti" ile ilgilidir. Konuların önemine göre ilk on sırada yer alan pozisyonlara rağmen, tüm bu çalışmaları ve sonuçlarını bu makale çerçevesinde ayrıntılı olarak inceleyemeyiz. Ancak bir anlayışa sahip olmak için, çalışmalardan birinin belirli bir alanda verdiği bilgilere kısaca bakacağız. Geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyunca hakim olan İslam Medeniyeti, insanlık tarihine önemli katkılar sağladığı gibi, tecrübeleri ile klasik döneme ve sonraki çağlara da ışık tutmuştur.

Hazırladığımız bu ilmi araştırmanın nihai hedefi, İslam'ın, farklı medeniyetlere kattığı ilmi ve kültürel değerleri ortaya çıkarmaktır. Ayrıca, aynı zamanda bir ahlak medeniyeti olan İslam Medeniyetinin, tarihi gelişim sürecindeki faaliyetlere yönelik bilgileri, bütün İslam coğrafyasında yaşayan halklara ulaştırmak ve aktarmaktır.

* ORCID: [0000-0002-9800-4557](https://orcid.org/0000-0002-9800-4557) Dr. Öğretim Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Bölümü, vsemsek@gmail.com

İslam Medeniyetinin Temelleri Ve Tarihi Gelişim Süreci

Anahtar Kelimeler: *medeniyet, tarih, Türk, İslam, sanat, temel, gelişim süreci.*

ABSTRACT

Islamic Civilization is the common definition of the civilization created by the nations who adopted this religion by being under the influence of Islam. This civilization cannot be examined separately in the history of the nations that accepted Islam, nor can it be examined as a civilization in its own right. Because there is an Islamic religion, but there is no independent Islamic Civilization. This is because Islam is not the religion of a nation, it is a religion that stands up to all humanity. For this reason, Islamic Civilization means Arab - Turkish - Iranian civilizations. This is the case in science, poetry, literature, architecture. Only in law, Islamic civilization has its own special characteristic. In the military and administrative system, the influence of the Turks is great.

The legal aspect of Islamic Civilization constitutes the most important aspect of this civilization. Islam, which is based on an absolute Brotherhood, removes the division of Muslims and introduces new and sound moral principles. At the same time, Islam can be described as a civilization of morality.

By introducing new rules to the communities and state order within the Islamic civilization, every form of art and administration has been generalized within this civilization and collectively refers to the Islamic Civilization. In the meantime, there have been advances in various branches of art, although painting and sculpting are forbidden in Islam and have not gained any development, great advances have been gained in the field of architecture. Islamic Civilization gained great progress in the field of science through Turkish, Arab and Persian scientists, and led to the growth of scientists who left their mark in European and Asian countries during the Middle Ages.

The ultimate goal of this scientific research we have prepared is to uncover the scientific and cultural values that Islam adds to different civilizations. In addition, the Islamic Civilization, which is also a moral civilization, is to convey the information about the activities in the historical development process to the peoples living in the whole Islamic geography.

Keywords: *civilization, history, Turkish, Islam, art, basic, development, process.*

РЕЗЮМЕ

Исламская цивилизация-это общее определение цивилизации, которую люди приняли и сформировали, оставаясь под её влиянием. Данная тема не должна рассматриваться отдельно в истории народов, которые приняли мусульманство, а также не должна изучаться отдельно как цивилизация сама по себе. Потому что исламская религия и исламская цивилизации является совокупностью этих терминов. Так как ислам-это не религия какой нибудь определённой нации, это религия, которая дана всему человечеству. По этой причине исламская цивилизация отражается в научных сферах, а именно в поэзии, в литературе а также в архитектуре. Только в области законодательства, военной службы и в порядке управления, где влияние турок очень велико, ислам имеет несколько исключений. Юридический аспект исламской цивилизации является наиболее важным аспектом этой цивилизации. Ислам, основанный на абсолютной равноправной братской основе, деконструирует разрыв между мусульманами, вводя новые и прочные моральные основы. В то же время Ислам также можно охарактеризовать как цивилизацию морали.

Вводя новые правила в общины и государственной структуры, присутствующие в исламской цивилизации, где каждая форма искусства управления была обобщена внутри этой цивилизации и относится к ней. В то же время были достигнуты успехи в различных областях искусства, несмотря что живопись и скульптуры были запрещены в исламе и не смогли развиваться, были достигнуты огромные успехи особенно в области архитектуры. Развитие исламской цивилизации, в области науки, достигла больших успехов благодаря турецким, арабским учёным, которые оставили свой яркий след в странах Европы и Азии в течение Средневековья.

Исламская цивилизация-это общее определение цивилизации, которую люди, приняли, сформировали, оставаясь под её влиянием. Это цивилизация не может быть изучена отдельно в истории народов, которые приняли мусульманство, а также не должно изучаться отдельно как цивилизация сама по себе. Потому что существует исламская религия, но нет независимой исламской цивилизации. Ведь ислам-это не религия нации, это религия, которая открывается всему человечеству. По этой причине исламская цивилизация. Это проявляется в науке, поэзии, литературе, архитектуре. Только в законе исламская цивилизация имеет свою особенность. А так же в военной службе и порядке управления где влияние турок очень велико.

Конечная цель этого научного исследования, которое мы подготовили, состоит в том, чтобы выявить научные и культурные ценности, которые Ислам добавляет к различным цивилизациям. Кроме того, Исламская цивилизация, которая также является моральной цивилизацией, представляет и передает информацию о деятельности в процессе исторического развития народам, живущим во всей исламской географии.

Ключевые слова: *цивилизация, история, турецкий, ислам, искусство, основы, процесс, развития.*

GİRİŞ

Меденiyet kavramı, Batı düşüncesinde “civilisation” teriminin ifade ettiği anlamı karşılamak üzere, Osmanlı'nın son dönemlerinde, XX. yüzyılın başlarından itibaren kullanılmaya başlandı. Türkçede, ilk yerleşik hayata geçen Uygurlara atfen türetilen “uygarlık” kavramı ile aynı anlamı ifade etmektedir. Arapçada ise, bu kavram, “umran” refah ve mutluluk, sosyo-politik bir durumu ve yapıyı imar etmek için kullanılan (mamura kılmak, şenlendirmek) kelimeler ile aynı kökten türemiştir. Diğer bir kelime, “hadare/hadarat” ise, şehirli olmak, medeni olmak anlamlarına gelmektedir. Batı literatüründe medeniyet kavramının karşılığı XVIII. yy.’ın ortalarından itibaren, (ilk defa Fransa’da 1757’de M. Mirebeau tarafından ve daha sonra da İngilizcede) kullanılan kelime “civilisation”dur. Batıda kültür ve medeniyet kavramlarının gelişimi şöyle olmuştur: Aslında tahıl ve hayvan yetiştiriciliği anlamına gelen kültür zamanla insan kabiliyetinin geliştirilmesi, inceltmesi ve iyileştirilmesi anlamında kullanılmaya başlamıştır. Kültürün karşısına XVIII. yy’da “civilization” kavramı rakip olarak çıkmıştır. XVIII. yy’da Aydınlanma Felsefesi civilisation kelimesine kaçınılmaz bir tarihî ilerleme anlamını yüklemiştir. Bu dönemde kültür ve medeniyet henüz birbirinin yerine kullanılan kavramlardı. Ama kültür kavramı inançları ve dini ihtiva ederken, medeniyet Aydınlanma düşüncesi doğrultusunda yalnızca din dışı ilerlemeyi ifade ediyordu.

İslam Medeniyetinin Temelleri Ve Tarihi Gelişim Süreci

Kültür ve medeniyet arasındaki farklılık ve giderek karşıtlık XVIII. yy'ın sonuna doğru ortaya çıkmıştır. Bu ayrışmaya göre kültür, insanın içsel olgunlaşmasını, medeniyet ise, dışsal gelişmesini, tabiat üzerindeki hâkimiyetini belirtmek için kullanılmaya başlandı. Daha ileri dönemlerde ise, uygarlığa karşı kültür, dış yerine iç zenginliği savunanların sloganı haline geldi. Mekanik uygarlığa karşı doğal kültür, bedenî hazlara karşı ruhî olgunlaşma, Avrupa saraylarının savurgan ve gösterişli hayatına karşı kırsal hayatın sadeliği, aristokrasinin çok milletliliğe ve kozmopolitliliğe karşı halkın milliyetçiliği öne çıktı. Aslında medeniyet ile kültür birbirinin karşıtı değil tamamlayıcısıdır. Ancak medeniyetin kültürden daha kapsamlı bir özelliği vardır. Çünkü onu kuşatır ve çerçevesini belirler. Değişen şartlarda kültürde eksik olan veya değişme zorunluluğu olan hususlar medeniyet dairesinde içinde tanımlanır ve değiştirilebilir.

1. İslam Medeniyetinin Temel Özellikleri

İslam medeniyetinin temelleri Kuran-ı Kerim ve Sünnete dayanmaktadır. Ayet ve hadis çerçevesinde oluşturulan İslam medeniyeti, Müslüman halklar tarafından ileri sürülen her türlü maddî ve manevî kültür unsurlarından oluşmaktadır. Tarihi süreç içerisinde diğer medeniyetlerin İslam medeniyetinin oluşumuna katkısı olmuştur. Müslümanlar, Mısır, Suriye, Anadolu, Mezopotamya, Mavereunehir ve Hindistan'ı fethetti. Müslümanlar bu medeniyetlerden yararlandı ve İslam medeniyetinin doğuşuna katkıda bulundu. (Sarıçam, 2011, 55).

Medeniyet, en genel anlamda insanların, bir nesilden diğerine aktardıkları maddî ve manevî kültür unsurlarının toplamıdır. Bu bağlamda, medeniyet kelimesi ile doğrudan ilgili olan kavram kültürdür. Kültür ise, toplumsal hayatın dil, din, düşünce, örf, adet ve gelenekleri ve sanat eserleri gibi maddî ve manevî unsurlardır. Kültür ve Medeniyet birbirlerinin rakibi değil, tamamlayıcısıdır. Daha geniş kapsam ifade eden Medeniyet kültürü kuşatır ve çerçevesini belirler. Ancak 18. Yüzyılın sonlarına doğru, Kültür ve Medeniyet kavramları arasında bir farklılık oluştu. Kültür, insanın içsel olgunlaşmasını, medeniyet ise dışsal gelişmesini, doğa üzerindeki egemenliğini belirtmek için kullanılmaya başlandı. (Sarıçam, 2011: 13). Bireyler ve toplumlar tarih ve kültürel geleneğin bir parçasına aittir. Bu nedenle, tarihsel olayları tarihsel ve kültürel çerçeveleri içinde değerlendirmek gerekir. Aksi takdirde, farklı bir tarih parçasında yaşayan ve kendi koşullarımıza dayanarak farklı sosyal yapılara sahip olan birini yargılamak doğru değildir ve bilimsel bir yöntem olarak kabul edilemez.(Azimli, 2018, 222).Özellikle Ortaçağ Arap uygarlığı VIII.- IX. bilim ve düşüncenin yüzyıllar boyunca zirveye ulaştığı Müslümanların bilimsel Rönesansı " olarak bilinir. (Bozkurt, 2018, 195). Dünya medeniyet tarihine bakıldığında, Yunan medeniyetinin akli ve felsefeyi, Hint medeniyetinin mistisizmi öne çıkardığı gibi, İslam medeniyetinin de kendine özgün temel özellikleri olduğu görülmektedir. İslam medeniyeti, vahiy merkezli olup, akıl ve duygunun uyumlu bir sentezi olarak ortaya çıkmıştır. Din medeniyetin bir unsuru değil, medeniyetin yönlendiricidir. Yani, Kuran'ın temel ilkeleri etrafında oluştuğu ve vahiy dayalı olduğu için Kuran medeniyeti de denilebilir. Diğer bir

tarafından, Kuran'ın esas konusu olan insan, İslam medeniyetinde merkeze alınarak önemli ve saygıdeğer bir varlık olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda, İslam medeniyeti çerçevesinde gelişen bilim, ekonomi, sanat, edebiyat, kısaca her alandaki faaliyetler insan için yapılmaktadır. Nitekim, insanın, Kuran ilkeleri çerçevesinde hak ve sorumluluklarını bilerek yaşamasını, bu yolla bireyin ve toplumun mutluluğunu sağlaması öngörülmüştür. Ayrıca çocuk, kadın, köle, engelli gibi, kendi haklarını savunmakta zorlanan kesimlere de, fikhin çeşitli dallarında ve özellikle şahıs ve aile hukukunda, özel düzenlemelerle koruma altına aldığı için de bir hukuk medeniyeti olarak da tanımlanabilir. İslam medeniyetinin temel amacı, insanın inanç, can, mal, nesil ve akıl gibi temel değerlerini koruma altına alarak böylece, tüm insanların haklarını korumaktadır. Yine, tevhit inancını esas alarak manevi birliği, dayanışma ve paylaşma sorumluluğu üzerine kurulu bir toplum yapısı oluşturmuştur. Örneğin, zekatın farz kılınmasıyla zengin fakir arasındaki uçurum giderilmeye çalışılmıştır. İslam medeniyetinin hukuki açıdan da, bu medeniyetin en önemli yönünü meydana getirmektedir. Mutlak bir kardeşlik esasına dayanan İslamiyet, Müslümanlar arasındaki zümre farkını kaldırarak, ahlaki yönden yeni ve sağlam esaslar getirmektedir. Nitekim, bu nedenle bile, İslamiyet, bir ahlak medeniyeti olarak da tanımlanabilir. Yalnız hukukta, İslam medeniyeti, kendine has bir özellik taşımaktadır. Askerlik ve yönetim düzeninde ise, Türklerin etkisi çok büyüktür. Geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyunca hakim olan İslam Medeniyeti, insanlık tarihine önemli katkılar sağladığı gibi, tecrübeleri ile klasik döneme ve sonraki çağlara da ışık tutmuştur. Kültür ve medeniyet birbiriyle etkileşime girdiği gibi, fetihler ve ticaret ilişkileri ve farklı medeniyetlerle etkileşim sağlar ve böylece, toplumlarda yeni dillerin ve kültürlerin oluşumuna yol açar.(Bozkurt, 2018. 219).

İslam medeniyetinin kendine özgü en önemli niteliği ilim'dir. Kuran'da, yaklaşık 750 yerde ilim ve ondan türeme kelimeler geçmektedir. Bundan dolayı İslamiyet, bir ilim dinidir. İslam'ın temel kaynağı olan Kuran, peygamberlerin bütün insanlık için birer ilim öncüleri ve insanlığı ilimle aydınlatmak gayesiyle gönderildiklerini belirtmektedir. Buhara'dan Kurtuba'ya kadar yayılan İslam medeniyeti, ilmi ve kültürel alanlarda özgün ürünler verdi. Bunun yanında Kuran insanları araştırma, inceleme ve tefekküre davet etmektedir. Abbasi döneminde, ilk yüksek öğretim kurumu, Selçuklu veziri Nizamulmuluk tarafından Bağdat'ta kurulan Nizamiye medresesidir. İslam tarihinde ilk üniversite olan Nizamiye medresesinde, öğrencilerin yiyecek ve barınak ihtiyaçları karşılandı ve hiçbir ücret talep edilmeden eğitim verilirdi. (Bozkurt, 2018, 226)

İslam medeniyeti, üzerine kurulduğu inanç, adalet, sevgi, hoşgörü gibi ahlaki, siyasi, sosyal ve ekonomik yönü olan temel değerlerle donatılmış bir ahlak medeniyeti olarak da tanımlanabilir. Bu medeniyeti merkezinde aldığı ve mutlu olması için çalıştığı insanın malını, canını, dinini ve soyunu korumayı amaç edindiğinden, insanın inançları, düşünceleri ve duyguları ile yaşatılmasına gayret etmiştir. Müslümanlar kendileri dışındaki toplumların, kültür ve medeniyetlerine, hatta eski Yunan gibi pagan öğretinin faydalı ürünlerine bile hoşgörü ile bakmışlar, onlardan aldıkları kimi unsurları daha da geliştirerek insanlığın hizmetine

İslam Medeniyetinin Temelleri Ve Tarihi Gelişim Süreci

sunmuşlardır. Aynı şekilde İslam medeniyetinin hakim olduğu bölge ve ülkelerdeki eski medeniyetlerin birikimlerine, kültür ve sanat eserlerine dostça yaklaşmışlardır. Müslümanlar tarih boyunca cami ile kilise ve havrayı yan yana getirmekten çekinmemişlerdir. Diğer bir taraftan, İslam medeniyeti çeşitli ırk ve kültürlerle mensup milletlerin ahenkli bir ürünü olarak da, Müslümanlar arasında, bölge, ırk, soy, sosyal ve kültürel farklılıkları geri plana iterek, Araplar, Türkler ve Farslar başta olmak üzere çeşitli etnik unsurlara mensup bütün Müslümanların katkısıyla "ümme bilincini oluşturarak" evrensel bir nitelik taşımaktadır. İnsanlık tarihi, Grek ve Roma Medeniyeti, İslam Medeniyeti ve Çağdaş Batı Medeniyeti dönemlerini yaşayarak, diğer medeniyetlerden farklı olarak evrenselliği ile önem arz etmektedir. İslam medeniyeti anti-sömürgeci bir karaktere sahip olduğunu vurgulanabilir. Hıristiyan olan Batılı ülkeler, son üç yy.da dinî, siyasi, ticarî, iktisadî ve diğer amaçlarla, yerel halkın ihtiyacını dikkate almadan, bir taraftan ham madde kaynağı, diğer taraftan tüketim pazarı olarak kullandıkları Afrika'nın tamamına yakınında, Asya'nın doğusunda, güneyinde ve dünyanın diğer bölgelerini sömürmüştür. Ortodoks olan Rusya ise Asya'nın batı, orta ve kuzey bölgelerinde sömürgecilik anlayışını uygulamışlardır. İslam medeniyeti tarihinde ise bu tarz istila ve sömürü görülmemektedir. Çünkü İslam medeniyetinin teolojik anlayışı insanları sömürmeyi öngörmemektedir. İslam medeniyetinin anti-sömürgeci olduğunu anlamak için üç yy. İngiliz sömürgesi olarak kalan Hindistan'la İngiltere'nin, Fransız sömürgesi olan Cezayir'le Fransa'nın, diğer yandan Osmanlı hâkimiyetindeki Balkanlarla Anadolu'nun, gelişmişlik ve götürülen hizmet açısından karşılaştırılması bize yeterli fikir vermektedir. İslam medeniyetinin özelliklerini, bu medeniyetin ürünleriyle, örneğin; kitap medeniyeti, vakıf medeniyeti, cami medeniyeti şeklinde de tanıtmak mümkündür.

2. İslam Medeniyetinin Gelişim Süreci

İslam medeniyetinin doğuşu ve ilk devresi, VII. Yüzyılın başlarından itibaren, Hz. Peygamberin ilk vahyi tebliğ etmesiyle başlamayan, VIII. yüzyılın ortalarına kadar Emevilerin yıkılışı ile sona eren bir süreç olarak kabul görülmektedir. İlk başta, Arabistan'da ortaya çıkan bu medeniyet, dört halife döneminde barış yoluyla yapılan fetihlerle birlikte, büyük bir coğrafyaya yayılmaya başladı. Kısa zamanda, genişleyen İslam dünyasının sınırları, birçok yabancı kültür merkezlerini de içerir olmuştur. Bu bölgelerdeki yerel kültürler, düşünce ve dinlerle temasta bulunan Müslümanlar, bu milletlerin kültürlerini tanımaya başladılar. (Bozkurt, 2018: 219).

İslam medeniyetinin ilk kurucuları Araplar olsa da, kısa sürede Farslar, Türkler ve diğer Müslüman halklar bu medeniyetin gelişimine büyük katkıda bulundular. Bir medeniyetin yaşaması ve ölmesi aynı zamanda onun temel öğretisinin niteliğine de bağlıdır. Şöyle ki, bu medeniyet kendine bağlananları dünyayı terk etmeye davet ederse, ruhi yönde büyük ilerlemeler kaydedecektir. Fakat bedeni, fikri yetenekleri vb. tabii görevlerini yapmadan filizlenmeden yok olup gidecektir. (Hamidullah, 2007: 61)

İslam Medeniyeti, VIII. -XI. yüzyıllar arasında gelişerek zirveye ulaştı. Araplarla birlikte Fars ve Türklerin katkılarıyla siyasi, askeri ve kültürel alanlarda büyük gelişmeler sağlandı. Konu ile ilgili, Rus müsteşrik Barthold'un görüşü dikkate değerdir. "Türklerin, İslam ümmeti camiasına girerek, İslam medeniyeti adını verdiğimiz büyük kültür dairesinin gelişmesine - Araplar, İranlılar ve sair Müslüman unsurlarla beraber-bin yıldan fazla çalışmışlar, muhtelif İslam sahalarında askeri aristokrasiye dayalı devlet kurmuşlar ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruluşundan başlayarak son asra kadar, İslam dünyasının hegemonyasını ellerinde tutmuşlardır. İşte bu bakımdan, dünyanın ve bilhassa İslam dünyasının kaderi üzerine büyük ve devamlı tesir yapmış olan Türklerin tarihini bilmeden İslam Tarihi'ni anlamamanın mümkün olamayacağı nasıl tabii ise, İslam tarihi çerçevesi içine sokmadan Orta Zaman Türk Tarihi'ni anlamamanın mümkün olamayacağı da o kadar tabiidir."(Barthold, 2004: 32).

Müslümanlar dini-felsefi, bilim-sanat alanlarında olduğu kadar fenni ilimlerde de büyük nailiyetler elde ettiler. Böylece, her alanda diğer medeniyetlere de katkı sundular. Nitekim, bir ilim dini olan İslamiyet, aynı zamanda bir ilim medeniyetidir. Zira, İslam'a göre, ilim ve ibadet birbirinden ayrılmayan iki unsurdur. Bu sebeple, Müslümanlar, İslam'ın erken dönemlerinden itibaren, çeşitli ilimleri araştırmaya başladılar. Önceleri, kısmen tercüme şeklinde olan ilmi çalışmalar, daha sonra Müslümanların kendi eserleri olarak ortaya konuldu. Kuran, sünnet, fıkıh, kelim gibi tercüme ihtiyacı duymayan dini ilimlerin yanı sıra, tarih, coğrafya, astronomi, tıp, felsefe, matematik, mimari, iktisat, sosyoloji vs. gibi ilimlerde tercüme edilirdi. Ali b. Rabban et-Taberi, Razi, İbn Cülcül, İbn Cezzar, İbn Sina, el-Mes'udi, el-Biruni, İbn Hazm, İbn Rüşd, el-Gazzali, Ebu'l-Fida, İbnu'n-Nefis, Abdülaziz es-Sivasi, Geredeli Murad, Hacı Paşa, Mukbilzade Mü'min, Sabuncuoğlu Şerafeddin Ali, Ak Şemseddin, Ali Kuşçu, Mirim Çelebi, İbn Kemal, Ebu Suud Efendi vs. gibi bir çok alim, çalışmaları ile bilim tarihine özgün eserler bırakarak bütün dünyaya ışık tutmuşlardır. Farabi, İbni Sina, Gazali gibi İslam filozoflarının eserleri ile Aristo'nun Arapça'ya tercüme edilmiş eserlerinin Latince'ye çevrilme faaliyetleri yanında, Batı dünyası diğer ilimlerle de meşgul olma mecburiyeti duymuştur. Hatta üniversitelerinde XII. yüzyılın sonlarından itibaren tıp dersleri konularını, İbni Sina'nın "Kanun" adlı eseri ile İbni Rüşd'ün tıbbi risaleleri üzerine teksif etmiş bulunuyorlardı.⁵ (Kazıcı, 1996: 185-186).

Müslüman alimlerin bu çalışmaları, yavaş yavaş günümüz Batı alemleri tarafından da anlaşılacaktır. Nitekim Montgomery Watt, hem bu durumu hem de Batı aleminin İslam dünyasına karşı beslediği kin ve garezine temas ettiği ifadesinde şunları söylemektedir:"Müslümanlarla Hıristiyanların, Araplarla Avrupalıların bir dünya içinde gittikçe kaynaştığı şu zamanda, İslam'ın Avrupa'ya yaptığı tesiri incelemek, son derece isabetli bir çalışmadır. Ortaçağ Hıristiyan yazarlarının, zihinlerinde tablosunu çizdikleri İslam'ın tamamen iftira mahsulü olduğu çoktandır bilinmektedir. Yalnız şimdi, geçen asır boyunca, araştırmacıların yaptıkları tetkikler sayesinde Batıların gözleri önünde daha objektif bir şekil belirlemektedir. Fakat biz Avrupalıların kör gözü, İslam kültürüne olan borcumuzu görmeye manidir. Geçmişten gelen mirasımıza İslam'ın yaptığı tesirin kıymet ve

İslam Medeniyetinin Temelleri Ve Tarihi Gelişim Süreci

kadrini bazen küçümsüyor, bazen de tamamen görmezlikten geliyoruz. Müslüman ve Araplarla daha iyi münasebetler kurabilmek için, borçlarımızın tamamını itirafa mecburuz. Onu saklamak ve inkar etmek. Sahte bir gurur alametidir."⁶ (Watt,1986: 11). Diğer bir taraftan, İslam medeniyetinin tarihi seyrine bakıldığında, kendine özgü üç aşamalı bir gelişim süreci geçirdiği görülmektedir. XVII. yüzyılın sonlarından itibaren, Batıda kabul edilen Avrupa tarihi merkezli, Ortaçağ, Yeniçağ ve Yakınçağ şeklindeki çağ taksimi, daha sonra yaygınlaşmış ve benimsendiği, ancak başta İslam ve Türk tarihi olmak üzere, Avrupa dışındaki milletlerin tarihlerine bu taksimatı uygulamak mümkün değildir. Çünkü bu çağ taksimatı başta, İslam medeniyeti olmak üzere diğer medeniyetleri tarihin dışına iterek tarihi yok saymaktadır. Genel olarak, medeniyet tarihinde yaşanan üç büyük kültür geçişine göze atılırsa, bunlardan ilki, milattan önce VI.-IV. yüzyıllarda Antik Mısır, Mezopotamya, Hint ve İran düşüncesinin Grekçeye ve Yunan düşüncesine, ikincisi, VIII.-X. yüzyıllarda Grek ve diğer antik düşüncelerin Arapçaya ve dolayısıyla İslam dünyasına, son olarak IX. yüzyıldan itibaren, İslam dünyasının birikiminin, Arapçadan Latince, İbranice ve diğer Batı dillerine intikali olarak sıralanabilir. İslam medeniyeti antik kültür eserleri, başta İskenderiye, Harran, Cündüşâpür olmak üzere buldukları merkezlerden temin edilerek, eski medeniyetlere ait birikimleri İslam dünyasına kazandırmıştır. Bilimde, şiirde, edebiyatta, mimarlıkta durum böyledir. Sadece bir buçuk asır içerisinde, Emeviler döneminde Sind, Maveraünnehir ve Endülüs fethi ile birlikte, İslam medeniyetinin sınırları Türkistan'dan Fransa'nın güneyine, Kafkaslardan Hindistan'a kadar genişlemiştir. Sarıçam, 2011: 65).

Son olarak, İslam Medeniyetinin duraklama ve çöküş sürecine bakıldığında, genel olarak medeniyetlerin yıkılışındaki genel faktörlerin aynı ölçüde İslam Medeniyetini de etkilediği söylenebilir. Nitekim, Medeniyetler canlı ve dinamiklerdir; yükselirler, düşerler, bölünürler, birleşirler ve yıkılabilirler. Bir medeniyetin gerilemesinde ve yıkılmasında etkili faktörler şunlardır:

1. Jeolojik/doğal afetler (sel, deprem, yangın vs.),
2. Ekolojik dengenin bozulması; ciddi iklim değişiklikleri,
3. Bulaşıcı ve salgın hastalıklar,
4. Enerji ve hammadde kaynaklarının tükenmesi,
5. Ticaret yollarının değişmesi sonucu bir ülkenin veya bölgenin ekonomik değerini/gücünü yitirmesi,
6. Fikrî ve ahlakî hayatın bozulması,
7. Toplum bünyesinin zayıflaması (güven duygusunun sarsılması, karamsarlık, yılgınlık, korkaklık, bezginlik ve eziklik gibi),
8. Gelir dağılımının bozulması, zenginliğin adil olmayan bir şekilde belli ellerde toplanması,
9. Yabancı istilası,
10. Yeni neslin kendi medeniyetine sahip çıkmaması, zenginleştirmemesi, ilerletmemesi, hatta koruyama olarak değerlendirebiliriz. (Sarıçam, 2011: 18).

3. Diğer Medeniyetler İle Etkileşimi

Tarih boyu İslam medeniyeti ile diğer medeniyeti birbirlerine yakın olmuşlardır. Dünya üzerinde etkisi halen çok kuvvetli bir şekilde gösteren bu iki medeniyet arasındaki farklılıklar, insanlığı olumlu ve olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer bir taraftan kaynağını Kuran ve Sünnetten alan İslam dininin yayıldığı bölgelerde, üstün bir medeniyet kurmakla birlikte, farklı kültürlerle, özellikle, Hıristiyanlık, Yahudilik ve diğer inanç sistemlerine de önemli ölçüde etkisini göstermiştir. Kültür ve medeniyetin birbirleriyle en iyi şekilde etkileşim sağlaması fetihler ve ticaret ilişkileri ile meydana gelmiştir. Böylece bu sayede, farklı medeniyetlerin birbirleriyle etkileşimi, toplumlarda yeni dillerin ve kültürlerin oluşumuna da yol açmış olur. (Bozkurt, 2018. 219).

İslam medeniyeti bazı yönlerini farklı medeniyetlerden aldığı gibi, kendisi de birçok alanda diğer medeniyetleri etkilemiştir. Müslümanlar, eski kültürlerini İslami değerlerle birleştirip kendilerine özgün yerel kültürlerinin ortaya koymuşlardır. Böylece, ortak kültürlerle birlikte, zengin İslam medeniyetini kurmuşlardır. Asya Afrika, Avrupa İslamlaşma sürecine girdikten sonra İslam medeniyetinin ana unsuru haline gelmiştir. İslam medeniyetinin Batı'ya etkilerine gelince, Rönesans döneminden itibaren başlamıştır. Şöyle ki, Müslümanlar, ilmi ve kültürel akımların Avrupa'ya aktarılmasında aracı olmuşlardır. Özellikle, Sicilya ve İspanya'da İslam'ın yayılma süreciyle bu aktarım faaliyetleri daha artmıştır. Tercüme faaliyetleri başta olmak üzere her türlü ticari ve kültürel ilişkiler sayesinde , birbirlerini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Nitekim, Orta çağda kendisinin gerileme dönemini yaşayan Avrupa, siyasi, askeri, ekonomik etkileşimler İslam Medeniyetinin her alanından yararlanarak, farklı unsurları ülkelerine aktarmaya çalışmışlardır. Böylece, Avrupa'da bu günkü Batı medeniyetini doğuran, Reformlar ortaya çıkmıştır.(Erşahin, Sarıçam, 201: 309).

4. Sonuç Ve Değerlendirme

Son olarak, İslamiyet'in doğuşuyla birlikte temelleri atılmış olan İslam Medeniyeti, dört halife ve Emeviler ve sonraki dönemlerde daha da genişledi. Özellikle, Türklerin İslam'ı kabul etmesiyle birlikte, daha da yaygınlaştı. Böylece, Anadolu'nun fethi, İslam medeniyeti ile Batı arasında karşılıklı ilişkilerin artması en çok ilmi ve kültürel alanlarda gelişmelerde kendini gösterdi. Aynı zamanda, Galileo ve Aristoteles'in eserleri Arapçaya tercüme edildiği gibi, Farabi, İbn Sina, Gazali gibi İslam filozoflarının eserleri de Latinceye çevrildi. yanı sıra, eserleri de Latince'ye çevrildi ve bunun sonucunda Batı dünyası diğer bilimlerle uğraşmak zorunda kaldı. 12. yüzyılın sonlarından beri üniversitelerde bile, tıp derslerinin İbn Sina'nın, "Kanun fi' t-tıb" eseri okutulmaya başlandı.

Romalılar ve Bizanslılar, mirasçıları, Doğu ve Batı dünyasını Akdeniz çevresinde birleştirdiler ve Doğu kültürünün Batı'ya geçişinde aracılık eden bir "Akdeniz uygarlığı" yarattılar. İslam'ın gelişiyile birlikte, Batı dünyası İslam medeniyeti aracılığıyla Doğu kültürünü elde etmek ve iletmek zorunda kaldı. Müslümanlar, eski Doğu uygarlığının ve antik bilimlerin batıya aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır. Doğu'nun bilimlerini inceleyen Müslümanlar, bu

İslam Medeniyetinin Temelleri Ve Tarihi Gelişim Süreci

bilimlere önemli katkılarda bulunmuş ve batıya aktarmışlardır. Gerçek şu ki, Orta çağın sonlarında ve Rönesans'ta, Yunan felsefesi, Batı'daki doğrudan çeviriler ve çevirilerden ziyade Arapların elinde olanlara dayanarak incelenmiştir. Aristoteles'in mantığı, Fiziği ve metafiziği, ya arapça'dan gelen ikinci el çevirilere ya da İbn Sin'in eserlerine dayanarak incelenmiştir.

İslam medeniyetinin doğuşu ve gelişmesi üç temel esas çerçevesinde özetlenebilir. Müslümanlar inanç, güven, doğruluk, çalışma, işini iyi yapma, ilim gibi değerlerin öncülüğünde ve bu değerlerin şekillendirdiği ruhla, tarihî süreçte diğer medeniyetlerden aldıklarını özümsemişler; ahlakî, ekonomik, siyasî, sosyal, felsefe, bilim ve sanat gibi alanlarda kendi ürünlerini meydana getirmişler, bu sayede yeni bir medeniyet ortaya çıkarmışlardır. Medeniyet maddi ve manevi olmak üzere iki yönlüdür. İnsanın maddi (makine imali gibi) ve manevi (şiiir gibi) olmak üzere iki türlü eylemi vardır. Her medeniyetin topluma ruh, canlılık veren, dinamiklik kazandıran kendine özgü tarihî şartlarda gelişmiş ve kök salmış temel değerleri mevcuttur. Medeniyetlerin doğuşunda, gelişmesinde, varlığını idame ettirmesinde ve dinamizm kazanmasında aynı zamanda medeniyetler arası ilişkilerde bu değerlerin dikkate alınması önemlidir. Medeniyetin her safhasında manevi yönün ihmal edilmemesi önemlidir. Maddi gelişmeler veya teknolojik, ahlakî ve manevi değerleri ön planda tutmayan kişi veya toplumun eline verildiği zaman, önlenmesi güç katliamlara, zulümlere yol açar. Medeni kişi, sadece medeniyetin ürettiği malzemelere sahip insan değildir. Maddi ve teknolojik hayat düzeyi alt seviyede de olsa, bir medeniyetin, teknolojik imkâna sahip olan bir medeniyetten aşağıda bulunduğu söylenemez.

KAYNAKÇA

- Adivar, A. (1969). Tarih Boyunca Bilim ve Din, İstanbul.
Ayvazoğlu, B. (1979). İslami Estetik ve İnsan, İstanbul.
Azimli, M. (2018). Siyer, Ankara.
Barthold, B. (1963). İslam Medeniyeti Tarihi, Ankara.
....., (1975). Orta Asya'da Türk Tarihi, Ankara.
..... (2004). İslam Tarihi, (çev, Fuat Köprülü), Ankara.
Bayraktar, M. (1985). İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi, Ankara 1985.
Bozkurt, N. (2018). Abbasi, Ankara.
Hamidullah, M. (2007). İslam'a Giriş, Ankara.
Kazıcı, Z (1996). İslam Kültür ve Medeniyeti, İstanbul.
Köprülü, F.- Barthold, W. (1973)İslam Medeniyeti Tarihi, Ankara.
Klimovich L. (1936). Çarlık Rusya'sında İslam, Moskova.
Kulikova, A. (1986). Oryantalizm V. Rus yasama eylemleri XVII-1917 yüzyıl, Moskova.
Kuznetsova, N. A. (1971).Oryantalizm, Büyük Sovyet Ansiklopedisi, c. XIV, Moskova.
Manzur, P. (1990). İslam ve Batı, Denemeler, İstanbul.
Mavlutov, R. R. (1974). İslam, Moskova.
Taberi, M. (1326 / 1948). El-umam ve El-Muluk, Kahire.

Watt, W. M. (1986). Hz. Muhammed, Mekke'de, (çev. R. Ayas, A. Yüksel), Ankara.

....., (1986). İslam'ın Avrupa'ya Tesiri, (çev: Hulusi Yavuz,) İstanbul .

Heyet, (2014). Kuran Yolu (Türkçe Meal ve Tefsir), Ankara.

Sarıcam, İ, Ersahin S. (2011). İslam Medeniyetinin Tarihi, Ankara

Sezgin, F. (2010). Bilim Tarihi Üzerine Konuşmalar, İstanbul.